

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cluj
 Editură Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

1

Încoronarea – simbol și răsplată¹

Prof. Neculai MOGHIOR

Încoronarea de la Alba Iulia 15 octombrie 1922

Încoronarea de la Alba Iulia 15 octombrie 1922

La 28 mai 1921, suveranii României au întreprins o nouă vizită la Alba Iulia, pentru a urmări mersul lucrărilor la viitoarea Catedrală a Încoronării, proiectată de arhitectul Victor G. Ștefănescu și edificată de Societatea Întreprinderii Generale Tehnice din București.

„Sosind la Alba Iulia – menționa în jurnalul său Regina Maria – am mers cu Nando și cu Averescu, care conducea în urma noastră, către locul unde se construiește în mare grabă biserica ce ar trebui să fie gata în septembrie, când va avea loc Încoronarea. Nu sunt prea mulțumită de felul în care decurg lucrurile, întrucât mi-e teamă că acest eveniment este perceput mai degrabă ca un pretext pentru a petrece. De altfel mi se pare că totul se desfășoară în pripă, fără a se acorda importanța cuvenită acestui mare eveniment. Mulți sunt împotriva, nedorind ca ceremonia să aibă loc sub conducerea guvernului Averescu, pentru că, deși acesta se bucură de popularitate în rândul maselor, nu a fost niciodată considerat a fi militant pentru

idealul național, pronunțându-se împotriva războiului și gata oricând să facă pace. Îmi pare rău că se ivesc conflicte pe marginea acestui lucru, povestea asta mă lipsește de plăcerea unui act care este încoronarea lucrurilor pentru care am luptat cu atâta ardoare. Dar sunt conștientă că rezultatele nu sunt niciodată pe măsura așteptărilor și că trebuie să te aștepti la dezamăgiri la tot pasul. Nu amputeri supranaturale. Îmi dau seama unde greșesc oamenii, dar adesea trebuie să trec surzătoare peste greșelile lor, de parcă nu le-aș fi observat. Și asta pentru că nici unul dintre cei care mă înconjoară nu pune preț pe curajul adevărat și pe altruism. În această țară, toți sunt stăpâniți de ambiții politice, iar celor – puțini – care au un orizont de gândire mai larg nu le permite poziția să-și facă auzite vocile. Nu sunt deloc mulțumită de acest lucru, dar nu văd în acest moment cum aș putea interveni. Mi-e greu să nu iau atitudine când nu aprob anumite lucruri, și

¹ Neculae Moghior, Ferdinand I, regele tuturor românilor. O poveste adevărată. Volum postum îngrijit de soția sa Mioara Trandafir.

totuși nu are nici un rost să-ți manifesti dezacordul când nu ai un plan vizând schimbarea situației de fapt; nu văd cum l-aș putea face pe Nando să schimbe lucrurile, atâta timp cât nu văd nici o alternativă clară.

Nu pot spune că biserica va fi un eșec deși nu-mi inspiră încredere. M-am simțit neputincioasă.”(201)

Un edificiu impozant, dedicat serbărilor Încoronării, a început a fi ridicat și la București. Este vorba de Arcul de Triumf, inspirat după monumentul sinonim din Paris, care a fost realizat la București după planurile arhitectului Petre Antonescu. Începute în anul 1921, lucrările acestui monument ca, inițial, la stadiul de stucatură, evoca momentul 1 Decembrie 1918, când s-a adoptat Rezoluția de unire cu țara a Adunării de la Alba Iulia și când a avut loc intrarea triumfală în Capitală a armatei române în frunte cu comandantul ei de căpetenie, au fost definitivate la stadiul actual de abia în anul 1936.

O ceremonie aparte s-a desfășurat la 8 decembrie 1921, când a avut loc Învestirea P.S.S. Nicolae Ioan ca episcop al Vadului, Feleacului și Clujului, fiind prilejul cu care regele Ferdinand I a rostit următorul discurs:

„Preasfințite Părinte Nicolae,

Un sentiment de legitimă bucurie umple azi inima Mea când îți încredințez după vechile datine cărja episcopală a eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului pe care ești chemat să o conduci.

În clipa aceasta solemnă pentru Preasfinția Ta și noii Tăi eparhioți gândul nostru zboară înapoi la veacurile de mult trecute, dar mereu vii în amintirea neamului român, când Marele Ștefan și Petru Rareș își rânduiau episcopi pentru păstoria sufletescă a binecredincioșilor Români, atârnători duhovnicește de Mitropolia Moldovei și Sucevei care împrăștia lumina credinței ortodoxe în părțile de miazănoapte ale Ardealului, întocmai cum făcea și Mitropolia soră a Ungro-Vlahiei în părțile de miazăzi, pe timpul lui Neagoe Basarab, a lui Mihai Viteazul și a altor Voievozi însuflețiți de dragostea bisericii naționale pentru Românii de pretutindeni. După epoca de glorie a acestor mari Voievozi, au sosit împrejurări din ce în ce mai grele și Românii din acele părți au rămas și ei în bătaia tuturor valurilor și a feluritelor persecuții religioase și naționale, până la ivirea aceluși providențial arhipăstor și departe văzător patriot Andrei Șaguna, sub a cărui conducere, Românii ortodocși de peste munți au început a-și orându-i episcopii la care aveau dreptul. Anul acesta am avut bucuria de a lărgi opera nemuritorului Șaguna, întărind reînființarea vechii episcopii de la Oradea Mare, iar astăzi, cu aceeași mulțumire, întărim episcopia ortodoxă cu reședința la Cluj, ca urmașă a vechii episcopii din Vad.

Cu vie satisfacție primesc asigurarea ce Ne dați că prin înființarea acestor noi episcopii von pași cât mai grabnic spre acea unire organică a tuturor ramurilor bisericii noastre ortodoxe, una și nedespărțită, precum unul și nedespărțit este Statul României întregite. Să nu uităm că marele Șaguna a crezut mult pentru unirea bisericii ortodoxe a tuturor Românilor ortodocși din întreaga fostă monarhie austro-ungară, din Ardeal și Bucovina. Împiedecarea acestui înalt gând a fost numai ambiția de mărire a episcopului bucovinean. Prin realizarea de acum a unificării bisericii ortodoxe în tot cuprinsul noului nostru Regat, ne vom face o sfântă datorie de iubire creștinească și patriotică, și în același timp vom aduce cuvenitul prinos de recunoștință marilor noștri Voievozi, care au purtat făclia ortodoxiei și binefacerilor creștinești nu numai peste munți ci și în tot Orientul drept credincios.

Preasfințite Părinte Nicolae,

Buna administrare pe care ai dovedit-o oriunde Ți-a fost dat să lucrezi până acum pentru binele sfintei biserici, munca neobosită pentru răspândirea culturii sufletești, pe care ai desfășurat-o o viață întreagă, ne sunt o cheazăsigură că noua episcopie va avea în Preasfinția Ta un vrednic organizator, care va ști să clădească pe temelii sănătoase și trainice acest nou așezământ al credinței strămoșești și culturii naționale. Întorcându-Te acuma pe scaunul Tău episcopal, Te așteaptă o bogată dar, totodată, grea activitate în timpurile noastre de grele încercări morale. Propovăduind cuvântul lui Dumnezeu vei apropia cât mai mult pe eparhioții Tăi de biserică, fiind drept și iubitor vei întemeia în inimile oamenilor iubirea aproapelui și vei întări respectul legilor și al autorității; dând dovadă de creștinească iubire către cei de alt neam și altă credință vei contribui și Preasfinția Ta la unirea sufletescă a tuturor locuitorilor României, la care toți, dar absolut toți, fără deosebire, trebuie să tindem spre binele patriei. Mulțumindu-Ți călduros pentru sentimentele de credință și iubire care Ni le-ai mărturisit, îți urez din toată inima o lungă și rodnică păstorie.”(202).

Comisia însărcinată cu organizarea serbărilor dedicate Încoronării a întâmpinat serioase dificultăți în stabilirea ceremonialului propriu-zis. Deoarece s-a considerat că ceremonialul încoronării regelui Carol I, cu prilejul proclamării regatului român în 1881, fusese extrem de simplu, de data aceasta s-a apelat la un ceremonial inspirat din cronicile bizantine, intenționându-se ca prin fastul și amploarea deosebită să devină o sărbătoare a tuturor locuitorilor României.

Regele Ferdinand I, fiind de religie catolică, nu a acceptat să se fie miruit, să se facă ungerea regală de către mitropolitul Primat Miron Cristea, pentru a nu încălca principiile Bisericii Catolice, iar ceremonia Încoronării să nu se facă în Catedrală, cu binecuvântarea înalților ierarhi ortodocși. În aceste condiții, de fapt, suveranul dorea ca: "... la încoronare Biserica să nu aibă nici un rol, ci să facă o simplă Doxologie (Te Deum-nn.) ca totdeauna, apoi regele iese din biserică și merge sub baldachinul ridicat afară de biserică." (203)

Pentru încoronarea sa, regele Ferdinand I a dorit să se facă folosind coroana de oțel a regelui Carol I, confecționată din oțelul de la un tun otoman capturat la Plevna, căreia i-au fost adăugate stemele noilor provincii românești reunite cu țara: Basarabia, Bucovina și Transilvania.

La rândul său, pentru regina Maria a fost confecționată o coroană de aur masiv, de 1800 grame, ornată cu pietre prețioase, confecționată la Casa de bijuterii Falige, din Paris. Ca un element caracteristic ritualului bizantin au fost adăugate hlamidele regale, confecționate din stofă aurie, suprapuse de mantii de brocart încheiate cu lanțuri și paftale din aur.

Conform protocolului stabilit, ceremonia propriu-zisă a încoronării urma să se desfășoare la Alba Iulia, iar a doua zi, la București, urma ca suveranii României să primească parada unităților militare și a unui impresionant cortegiu istoric. Construirea edificiilor proiectate pentru acest eveniment, realizarea coroanelor și a mantiilor de ceremonie, precum și pregătirea spectacolului omagial au durat foarte mult, ceea ce a făcut ca solemnitatea acestei încoronări triumfale să fie amânată pentru toamna anului 1922.

Pe plan intern, toată vara anului 1921 a fost dominată de o serie de scandaluri politico-economice, precum și de dezbinarea tot mai evidentă apărută între partidele și personalitățile politice ale vremii. Guvernul condus de generalul Averescu a început să facă față tot mai greu situației creată în țară.

Din notele reginei Maria, consemnate la 21 iulie 1921, aflăm că: „Situația pare a fi fără speranță... Am sosit la 6 și Nando m-a întâmpinat. Imediat ce am intrat în casă a început să vorbească, nu foarte limpede, el nu se exprimă niciodată foarte clar. A scos însă din el lucrurile unul câte unul. Pe scurt, guvernul s-a vârat singur în încurcătură, oricum ai privi situația, și se pare chiar că s-a votat o lege în legătură cu pădurile din Transilvania fără semnarea ei de către rege (este vorba de legea de naționalizare a uzinelor Reșița, care aveau și un domeniu de 98.000 hectare de păduri, adusă în discuția Parlamentului la 15 iulie 1921, ceea ce face ca întreaga opoziție să părăsească lucrările și să ceară insistent demisia guvernului – n.n.). Una peste alta, după aprecierea mea, Nando a scăpat frâiele din mână și s-a lăsat dezinformată și, încă o dată, luat prin surprindere într-un mod în care unui rege nu ar trebui să i se întâmple și pe care eu dacă eram în locul lui desigur că nu l-aș fi tolerat. Am încercat să fiu foarte blândă cu el și să-i arăt dezaprobarea mea cât mai delicat posibil, pentru că este obosit, îngrijorat și extenuat.

După ce l-am pregătit în toate felurile și am reușit să-l fac să asculte adevărul și sfaturile mele, l-am determinat să chibzuiască lucrurile și să depășească situația. Barbu (Știrbei-nn) este cel care, cu precizie și claritate, i-a arătat în ce poziție se află și care sunt modalitățile prin care se poate ieși din ea, nici una din ele nefiind plăcută. M-a durut din tot sufletul. Nici o soluție nu mă mulțumește, și nu vreau să am de-a face cu nici una dintre ele. Și totuși trebuie, este de datoria mea să-l ajut pe Nando să vadă limpede situația. Coroana este singurul lucru stabil în țară și are încă destul prestigiu ca să fie de un real ajutor. Acest prestigiu trebuie susținut, și dacă guvernul face greșeli, nu se poate admite ca regele să fie făcut răspunzător.

Dar, cu cât mergi mai adânc în esența lucrărilor, cu atât devine mai dureros, iar dacă guvernul va cădea, nu vreau să fiu acolo când sucombă, pentru că după numeroasele crize prin care am trecut împreună, mi-a rămas un fel de afecțiune și într-un fel un respect față de Averescu, și nu vreau să fiu implicată în această cădere. Voi rămâne aici cât mai puțin posibil. Nu știu când, sau dacă vom pleca în străinătate, dar oricum lucrurile se vor limpezi zilele acestea. Temperatura este tolerabilă. Barbu a rămas la o mică cină cu mine.” (204).

În perioada 27 iulie - 20 septembrie 1921, suveranii României au efectuat o călătorie în Franța și Italia. Această primă ieșire a regelui Ferdinand I peste hotare, după război, se datorea și sfatului medicilor curanți. Suveranul român începuse a fi afectat de un cancer de colon, ale cărui simptome începuseră să se facă simțite de mai multă vreme. I s-a recomandat o cură de ape minerale într-o mică stațiune termală franceză: Bagnoles de l'Orne, unde regele român s-a tratat o lună de zile, între 6 august și 6 septembrie 1921. Tratamentul și odihna bine meritată s-au dovedit pe moment benefice, regele Ferdinand I refăcându-se atât psihic, cât și fizic.

Revenit în țară, regele Ferdinand I a fost nevoit, peste puțină vreme, să facă față unei puternice crize politice. La 13 decembrie 1921, ca urmare a demisiei miniștrilor Partidului Conservator-Democrat și considerând că este nevoie de puțină destindere suveranul a cerut retragerea generalului Alexandru Averescu și a însărcinat pe conservatorul Take Ionescu cu formarea unui nou guvern. Acesta a fost prim-ministru pentru

doar o lună de zile: 17 decembrie 1921-17 ianuarie 1922, când Ionel I. C. Brătianu a fost investit cu un nou mandat de premier.

După cum afirma și M. C. Vlădescu, fost ministru la Domenii: „În 1922, ca ministru al său, m-am dus să-l văd pe rege în ajunul căderii cabinetului Take Ionescu. Regele era foarte îngrijorat pentru consolidarea țării. Examinând situația politică, mi-a spus: Vrajba înveninată dintre partide, ca și toți de aici, mă silesc să nu mă pot sprijini decât pe un singur om: pe Ion Brătianu.” (205)

La 21 ianuarie 1922, membrii noului guvern au depus jurământul la Palatul Regal și prin Decret regal s-a decis ca alegerile parlamentare să se desfășoare în luna martie 1922 și, în pofida unei puternice opoziții, noului organ legislativ urma să i se confere și rolul de Adunare Națională Constituantă pentru a putea discuta și aproba noua lege fundamentală a țării.

La 27 martie 1922 au început lucrările Parlamentului nou ales. La ceremonia de citire a mesajului regal, în mod ostentativ, au lipsit toți parlamentarii partidelor de opoziție. După cum spunea, a doua zi, în cuvântul său, și deputatul Ion Agârbiceanu, reprezentantul Partidului Național, acțiunea lor nu era îndreptată împotriva vechiului regat și a țării, ci împotriva: „sistemului de guvernământ care a fost și este al unei pături suprapuse”. (206). La rândul lor, reprezentanții Partidului Țărănesc cereau formarea unui guvern neutru, care să prezideze alegerile pentru o viitoare Constituantă.

În această atmosferă agitată, la 7 aprilie 1922, au fost validate mandatele parlamentarilor și, a doua zi, în proiectul de răspuns la Mesajul regal, prezentat de Istrate Micescu, deputații se declarau conștienți de necesitatea urgentării consolidării unității naționale și a pregătirii proiectelor pentru viitoarea Constituție, reforma administrativă, fiscală și legislativă.

Cu prilejul zilei de Buna Vestire, la 25 martie 1922 a fost comunicată și data când va avea loc ceremonia încoronării primului rege al tuturor românilor. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a dat publicității o Scrisoare-pastorală în care se spunea că Duminică, 15 octombrie 1922, după Liturghie, în toate bisericile urma să se officieze un Te Deum și, la ora 11, să se rostească o rugăciune specială pentru Rege și Regină și să se tragă toate clopotele.

La 24 august 1922, în ședința Consiliului de Miniștri, întrunit la Sinaia, s-a decis organizarea încoronării regelui Ferdinand I și a reginei Maria la 15-17 octombrie 1922, pentru ca: „să consfințească pentru vecie unirea tuturor românilor sub sceptrul regelui Ferdinand I”. (207). A fost înființată și o comisie, în frunte cu generalul Traian Moșoiu, pentru organizarea serbărilor încoronării de la Alba Iulia.

La 15 octombrie 1922, Golgota Țării și a suveranului ei avea să se încheie, apoteotic, la Catedrala Sfintei Treimi din Alba Iulia, prin încoronarea lui Ferdinand I ca rege al tuturor românilor. După cum neamului românesc i-a fost sortit să-și poarte crucea suferințelor, pentru ca, prin purificare în flacăra lor, să se poată învrednici a-și realiza idealul suprem: **Unirea cea Mare**, tot așa și regelui Ferdinand I i-a fost dat să poarte mai întâi coroana de spini a retragerii în Moldova, pentru ca, apoi, să-și împodobească fruntea de martir al neamului cu coroana de oțel, în cetatea desăvârșirii unității naționale. După cum se arată într-o lucrare dedicată acestui moment: ”Actul încoronării constituia, din punct de vedere politic, consacrarea statului român unitar. Pe plan extern, participarea unor delegații oficiale ale statelor europene la ceremonia încoronării era de natură să confirme recunoașterea statului național român deplin constituit. La festivitățile încoronării au participat: membrii familiei regale, ai Senatului și Adunării Deputaților, conducerea armatei, membrii Academiei Române și universităților, delegațiile comunale, urbane și rurale din întreaga țară, reprezentanții tuturor cultelor. De peste hotare au participat delegați și reprezentanți din: Franța, Germania, Austria, Belgia, Bulgaria, Danemarca, Spania, S.U.A., Finlanda, Anglia, Grecia, Italia, Japonia, Letonia, Norvegia, Olanda, Polonia, Portugalia, Suedia, Elveția, Jugoslavia, Cehoslovacia.”. (208).

De la ceremonie au lipsit reprezentanții Partidului Național și ai Partidului Țărănesc, reprezentanții grupării lui I. Flondor din Bucovina, ai Partidului Poporului din Bucovina și ai Partidului Țărănesc din Basarabia. Drept urmare, la această ceremonie nu au fost importante personalități politice, precum Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Iancu Flondor, Ioan Pelivan sau Pan Halippa.

Menționând aceste absențe de marcă, Nicolae Iorga spunea cu tristețe: ”Partidul Național din Ardeal a avut față de încoronare cea mai proastă ținută patriotică. Atunci când reprezentanții naționalităților au participat, până și ungurii, iredentiști în fond, el a refuzat, în propria casă, să apară pentru a primi pe suveran și pe membrii dinastiei, cu cele două regine balcanice venite și ele la bucuria cea mare a părinților. Niciodată o anume grobienie, care deosebește școala d-lui Maniu cel dibaciu și întemnițat în gulerul solemn, nu s-a arătat mai urât decât cu acest prilej, ceia ce regele Ferdinand, foarte vindicativ sub înfățișarea sa timidă nu era să ierte niciodată (de altfel, în conversații particulare, d. Maniu își arăta cel mai adânc dispreț pentru șeful statului). Ici și colo apărea doar, ca un fel de informator american, câte un membru de a doua treaptă al

grupării. Biserica unită, care întrebuse la Roma dacă poate intra, la o asemenea împrejurare, într-o biserică schismatică și primise răspunsul pe care îl dorise, păstra aceeași atitudine, pe care câte un episcop Hosu de Gherla o dezaproba fățiș și însuși Nunțiul Papal se ferea să o laude, nu numai din acest scrupul confesional, ci și pentru că ea aparținea aproape întreagă partidului ce nu se putuse instala la putere. În ce privește pe averescani, generalul îmbrăcat în uniformă, ca să arate care e caracterul prezenței sale, nu se hotărâse a veni decât după ce un trimis special al regelui, șef al armatei, mersese să-l invite.

Ca ansamblu, serbările, afară de parada militară înaintea reprezentanților statelor amice, au fost lipsite de eleganță, care nu e desigur o specialitate liberală, ca și de sinceritate, omorâtă de multă vreme în câinoasele lupte politice și de popularitate. Se adunaseră mii de țărani acolo, dar spiritul lor era foarte puțin pregătit pentru a înțelege măreția momentului, și, când cordoanele poliției și armatei s-au rupt, și mulțimea, în care erau amestecați și sași și mulți unguri și secui, a putut umplea străzile puține și înguste ale orașelului a cărui realitate modestă și banală corespunde așa de puțin legendei țesute mult timp în jurul unui nume de falsă romanitate, s-a putut vedea completa dezorientare”.(209)

Deși s-a străduit în permanență, după cum am văzut și din cuvântările sale, să asigure, cel puțin din partea sa condițiile necesare dezvoltării politice armonioase și orientării tuturor forțelor în direcția rezolvării problemelor majore ale țării, regele Ferdinand I de România nu a reușit să obțină consensul dorit din partea partidelor politice și a personalităților din epocă pentru îndeplinirea sarcinilor vitale care stăteau în fața conducătorilor și reprezentanților neamului românesc.

Așa cum afirmă și Ministrul Muncii și Cooperăției, N.D. Chirculescu: ”În chestiuni de politică internă, regele Ferdinand I era preocupat, în cel mai înalt grad, de a asigura țării, sub domnia lui, unitatea sufletească a poporului român, considerând-o ca o condiție de viață și propășire a statului. Nu o dată mi-a vorbit de nevoia de a se stăvili orice manifestări șovine, fie din partea românilor, fie din partea minorităților. Detesta agitațiile antisemite, pe care le considera ca un anacronism și ca o sălbăticie. Socotea că preponderența confesionalului asupra datoriilor cetățenești constituie o piedică serioasă pusă realizării mult doritei unități sufletești a cetățenilor țării.

Era nemulțumit din cauza aceasta de agitațiile exclusiviste ale ardelenilor și de sectarismul politic al domnului Maniu, de care spunea că face o politică periculoasă pentru Ardeal și pentru propriul său partid, dar în același timp grav păgubitoare pentru țară, atât în interior, cât mai ales față de străinătate. Deseori îmi vorbea de răul pe care îl fac țării prin campania dusă în străinătate în contra stării de lucruri de aici, pe care o prezentau în culori neadevărate și era surprins că interesul de partid putea într-atâta să întunece mintea și sufletul conducătorilor lui. Atitudinea lor cu ocazia încoronării îi stătea pe suflet. Regele remarca toate acestea, nu atât pentru a le blama, cât mai cu seamă pentru a accentua necesitatea pentru partidele politice a unor directive inspirate numai din nevoia unității și întăririi statului, condiție indispensabilă unui viitor bun și liniștit.”(210).

Trecând peste aceste aspecte inerente luptelor politice din România, atunci și chiar și acum, în zilele sărbătoririi centenarului Marii Uniri, trebuie să remarcăm faptul că Încoronarea de la Alba Iulia a avut un însemnat ecou internațional, am amintit țările care au fost reprezentate prin delegații speciale, precum și toate misiunile diplomatice acreditate la București.

Ceremonia propriu-zisă a încoronării a început dimineața, la ora 10, în Catedrală, prin slujba de sfințire a coroanelor, aduse la Alba Iulia de Ionel I. C. Brătianu, primul ministru al României, și de generalul Gheorghe Mărdărescu, ministrul de Război, după care mitropolitul Primat Miron Cristea a rostit următoarea rugăciune de încoronare a primului rege al tuturor românilor:

„Doamne Dumnezeule, Împăratul Împăraților și Domnul domnilor – cea ce în purtarea Ta de grijă ai trimis poporului român voievozi ca Basarab, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, pe voievodul mucenic Constantin Brâncoveanu și pe înțeleptul Carol – cu genunchii plecați și cu inima smerită cădem înaintea Ta și îndrăznim a te ruga din adâncul sufletelor noastre, și pe Tine Cela ce croiești soarta popoarelor – Însuși și acum caută din tronul cel ceresc al slavei Tale asupra pământului românesc, celui răscumpărat prin jertfe și scump sângele fiilor săi, și ia sub scutul aripilor Tale pe credinciosul robul Tău, **Ferdinand I, pe care ai binevoit a-l pune domn și stăpânitor al României întregite; îmbracă-l și cu putere de sus și pune pe capul lui coroana, din care strălucesc, mai mult decât pietrele cele scumpe, virtuțile poporului român.** Așază-l pe el pe tronul dreptății; păzește-l cu arma Sfântului Tău Duh, arătându-l biruitor înfricoșat asupra tuturor dușmanilor țării. Doamne, Cela ce îndrumezi pe regii pământului, ca un Atoate Stăpânitor, povățuiește pe gloriosul nostru rege Ferdinand și-l învrednicește să desăvârșească lucrul ce L-ai încredințat lui; călăuzește-i pașii în toate zilele vieții sale, ca să fie un bun părinte pentru toți fiii țării. De orice neam și credință. Încălzește inima lui de dragostea către țară și sădește în ea milă față de cei în suferințe. Fă-i parte de sfetnici luminați și

fără prihană și întărește credința supușilor săi, ca – uniți în cugete și – simțiri - să ducă moștenirea Ta aceasta - Țara Română – în pace și liniște la fericire și glorie. Întărește-l întru credința cea către Tine și biserica Ta cea sfântă, care a fost în trecut nu numai mântuirea sufletelor părinților noștri și farul conducător și călăuza probată a neamului pe căi pline de primejdii. Arată-l apărător al drept mântuitoarei credințe strămoșești și al așezămintelor ei, ca să reînvieze vechea lor strălucire, și să judece poporul său întru dragoste și pe cei geșiți întru bunătate. Ca prin aceasta să se învrednicească, precum de iubirea țării sale, așa și de veșnica Ta împărăție, Înmulțește, Doamne, zilele vieții Lui, ale iubitei noastre regine și ale întregii sale auguste familii, întru sănătate îndelungată. Revarsă și asupra țării noastre în toată vremea mila Ta, dăruindu-i bună liniștea văzduhurilor, îmbeșugarea roadelor pământului și în toate cele ce sunt spre trebuința cea vremelnică și veșnică a poporului ei. Să nu întorci fața Ta de către poporul nostru pentru păcatele sale, ci – în negrăita Ta bunătate – miluiește-l, ca să simtă zilnic mâna Ta ocrotitoare, și prin toate lucrările și faptele sale – spre binele lui și al țării – să-Ți slujească Ție, a căruia este împărăția și puterea și slava, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.”(211)

După această ceremonie religioasă, întrucât regele Ferdinand I era de confesiune catolică și Papa nu ar fi admis ca el să fie încoronat într-o biserică ortodoxă de către un înalt arhiereu ortodox, încoronarea propriu-zisă s-a efectuat în curtea catedralei, sub un baldachin special amenajat, în prezența unei numeroase asistențe, în rândurile căreia se aflau înalții demnitari ai țării, comandanții unităților militare care s-au afirmat în timpul Primului Război Mondial, precum și numeroși cetățeni din toate provinciile țării, veniți cu toții să fie de față la încoronarea regelui de origine germană care a pus mai presus de toate interesele poporului român.

Președintele Senatului, Mihai Pherekide, a înmănat regelui României coroana de oțel a regelui Carol I, acesta și-a așezat-o singur pe cap, după aceea, regina Maria a îngenunchat, în fața, iar regele Ferdinand I i-a pus coroana de aur pe cap, după care a luat-o de mână, a ajutat-o să se ridice și a sărutat-o pe frunte. În acest timp, bateriile Regimentului 1 Artilerie au executat 101 salve de tun. În toată țara răsunau clopotele bisericilor.

Adresându-se celor prezenți, regele Ferdinand I a rostit o scurtă alocuțiune: ”Cu adâncă emoție primesc, în chip solemn, această coroană moștenită de la neuitatul meu unchi ca un simbol al vitejiei românești și al unirii dintre Domn și Țară și care, plină de strălucire, s-a așezat, acum 41 de ani, pe capul întâiului rege al României, după Războiul Independenței și proclamarea Regatului. Atotputernicul ne-a învrednicit s-o vedem azi mai strălucitoare, azi când, în urma grelelor lupte purtate de întreaga suflare românească, ea simbolizează îndeplinirea aceluia mare și sfânt dor secular: **Unirea tuturor țărilor locuite de români.** De-a Domnul ca această coroană, împreună cu aceea a scumpei Mele soții și vrednică tovarășă de muncă și suferință pentru binele obștesc, să încununeze din neam în neam pe iubiții noștri urmași într-o Românie pururea glorioasă și fericită. Sus inimile! Și să glăsuim după chipul strămoșilor: Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa și unii pe alții să ne îmbrățișăm și să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi. Să iertăm toate pentru sfânta unire. Așa să fie!”(212). Primul-ministru al României, Ionel I.C. Brătianu a prezentat apoi suveranilor țării, spre semnare, următorul act comemorativ al încoronării: „Noi, Ferdinand I, regele României, urmând la tron prin drept de moștenire în ziua de 28 septembrie 1914, după trecerea la cele veșnice a slăvitului Nostru unchi, Carol I, cel care cu ajutorul marilor patrioți, prin înțelepciunea și bărbăția poporului și vitejia oștirii a cucerit Independența și a întemeiat Regatul, am început cu binecuvântarea lui Dumnezeu domnia Noastră în zile de mari primejdii, dar și de mari nădejdi.

Cea dintâi grijă a noastră a fost ca neamul, în fruntea căruia M-a așezat Pronia Cerească, să nu piardă prilejul de a-și asigura dreptul de a trăi netrunchiat și de sine stătător. Luptele, jertfele și toată truda generațiilor trecute, care de-a lungul veacurilor au izbutit să înalțe treptat, dar sigur, clădirea trainică a statului Nostru independent, îmi luminau zarea și îmi întăreau sufletul întru îndeplinirea datoriei Mele sfinte de domn și de român, cu încredere în Dumnezeu și în puterea de viață a neamului. Îndemnat de cuvântul întregului popor și ajutat de sfatul acelora care cu credință s-au închinat Țării și Tronului, am purtat războiul întregirii neamului și, biruind restriștile, am văzut înfăptuită unirea națională, de atâta vreme așteptată. În ziua de 9 aprilie 1918 Basarabia s-a alipit de patria-mamă, în ziua de 28 noiembrie Bucovina a revenit la vatra strămoșească, iar la Alba Iulia, în ziua de 1 Decembrie 1918 Banatul, Ardealul și părțile ungurene s-au declarat într-un singur glas unite pe vecie cu Regatul Român.

Spre a chema binecuvântarea lui Dumnezeu asupra acestor mărețe fapte din care a ieșit România Mare și spre a da o consfințire în fața scumpului nostru popor, Ne-am adunat cu toții la Alba Iulia, străvechea cetate a Daciei Romane și a gloriei lui Mihai Viteazul, și aici, azi 15 octombrie 1922, de față fiind membrii familiei regale, reprezentanții suveranilor și țărilor aliate și amice, Senatul și Adunarea Deputaților, căpeteniile armatei, membrii tuturor corpurilor constituite ale țării și Academiei Române și universităților, delegaiunile

comunale urbane și rurale din întreaga țară și reprezentanții tuturor confesiunilor, Ne-am încoronat Eu și scumpa Mea soție Maria, părtașa suferințelor și bucuriilor Mele și ale țării, și pentru ca neuitată să fie amintirea zilei de azi am întocmit și scris, în al noulea an al domniei Noastre, acest de față document.

Ferdinand

Maria (213)

La ora 13, Preșidenția Consiliului de Miniștri a oferit, în sala Unirii din Alba Iulia, un dejun oficial pentru 350 de persoane, și în sala Teatrului un dejun oficial pentru 700 de persoane la care au luat parte suveranii României, familia regală, principii străini, membrii delegațiilor oficiale și ai misiunilor diplomatice acreditate în România, membrii guvernului și ai Parlamentului. Totodată, pe platoul din fața Catedralei Încoronării a fost organizată o masă pentru circa 20000 de participanți la ceremoniile încoronării.

După masă a fost organizată o impresionantă paradă militară la care au participat peste 15 000 de ostași. Au trecut, prin fața înaltelor oficialități, rând pe rând, detașamentele tuturor regimentelor al căror drapel fusese decorat cu ordinul "Mihai Viteazul", unități de artilerie, cavalerie, marină, 16 care de luptă (Tancuri) și, în zbor, 20 de avioane militare. Seara, suveranii țării și oficialitățile centrale au plecat cu trenuri speciale spre București.

A doua zi, 16 octombrie 1922, dimineața, ajunși la ora 10 în gara Băneasa, ei au fost întâmpinați de oficialitățile locale și de invitații străini, printre care amintim pe don Alfonso, Infantele Spaniei, mareșalul Ferdinand Foch, generalul Berthelot, ș.a. Cu toții au format un cortegiu special, care s-a deplasat spre centrul Capitalei, trecând pe sub un impresionant Arc de Triumf din lemn și stucatură de ipsos înconjurat de ansambluri monumentale realizate de cei mai mari sculptori ai vremii, pe locul cărui s-a edificat ulterior actualul Arc de Triumf.

La fel ca în Alba Iulia, și în Capitală s-au organizat numeroase manifestații dedicate acestui moment deosebit din viața țării și a suveranilor săi. În această idee menționăm faptul că în patrimoniul Muzeului Militar Național "Regele Ferdinand I" se păstrează un document elaborat către Comandamentul Corpului II Armată, care a vea jurisdicția militară asupra orașului, intitulat: "Ordinul circular nr. 7108 din 8.10.1922 privitor la serbările Încoronării în orașul București" (Secția Documentare, Colecția Cărți, IV. 42) în care se preciza că serbările Încoronării primului rege al României întregite încep la Alba Iulia în ziua de 15 octombrie 1922 și se continuă la București în zilele de 16 și 17 octombrie 1922, precizându-se că: "În ziua de 15 octombrie 1922, ora 10,30 când se va face Încoronarea la Alba Iulia, Pirotehnia Armatei va începe tragerea a 101 lovituri de tun, la intervale de câte un minut, spre a anunța cetățenilor Capitalei marea sărbătoare din acea zi".

În continuare, în ordinul amintit mai sus, erau menționate unitățile și ofițerii care urmau a lua parte la festivitățile din București, ținuta, modul de organizare a Comandamentului, așezarea trupelor pe străzile orașului, formarea cortegiului regal, onorurile militare care se vor acorda, parada militară, asistența medicală, hrana trupei, etc.

În capitolul VI, intitulat Onoruri, la punctul 5 se preciza: "Când M.S. Regele va ajunge la Arcul de Triumf, Pirotehnia Armatei va semnala acest moment prin tragerea a nouă rachete colorate (trei roșii, trei galbene și trei albastre), câte trei deodată, de culori deosebite.

Rachetele vor fi trase de o echipă specială dată de Pirotehnia Armatei, pe câmpul Arcului de Triumf, la o depărtare de cel puțin 400 de metri de Arc.

În momentul apariției rachetelor, bateria de la Pirotehnie va începe tragerea a 101 lovituri de tun, la intervale de un minut."

După informațiile și documentele la care am avut acces, se pare că a fost pentru prima - și ultima dată - în istoria orașului București când au fost executate 101 lovituri de artilerie de exercițiu și lansări de rachete tricolore, fapt ce subliniază simbolul deosebit al momentului respectiv.

Conform celor stabilite în program, luni, 16 octombrie 1922, **Serbările Încoronării au continuat**, în prezența celor peste 10 000 de primari veniți din toate localitățile țării, prin oficierea unui ceremonie religioasă la Mitropolie, prilej cu care, Miron Cristea, mitropolitul primat, a rostit rmătoarea rugăciune:

„Doamne sfinte, Cela ce din înălțimea tronului Tău și din strălucirea lui Te-ai coborât pre pământ, și - luând chip de rob - Te-ai aadus pre Tine Înșuți jertfă pentru mântuire oamenilor, dându-Te tuturor pildă neîntrecută și veșnică: Binecuvântează cu darul Tău pe preainălțatul nostru rege încoronat Ferdinand I, ca - urmând pilda marilor voievozi ai țării și mucenicilor neamului românesc - să fie pururea însoțit de dragostea nesfățărîtă a poporului său, și împodobit cu cele mai alese virtuți creștinești și cetățenești ale înaintașilor săi -

domni încărcăți de slavă - și aceste virtuți totdeauna să fie gata a le aduce jertfă pe altarul propășirii obștești a țării sale, întărindu-i hotarele și temeliile, înălțând altare de închinare și de mulțumită Ție, Celui ce ai clăuzit la mărire și glorie Țara și Poporul ei, și sporindu-i toate așezămintele de cultură, de gospodărire cruțătoare, de binefacere și de ocrotire a celor mulți și muncitori, nevoiași în suferințe.

Tu, stăpânul lumii și Dumnezeu dreptății, Carele cu potop ai pedepsit pe cei ce s-au întors de la Tine – uitând și binefacerile și poruncile Tale – dar în nemărginita Ta milostivire ai slobozit din corabie porumbeul părinteștii Tale iubiri și cu ramura de măslin L-ai trims tuturor, ca semn al iertării și al păcii: Nu întoarce de la noi blândețea feții Tale, ci te îndură spre noi și Majestatea Sa, gloriosul nostru rege, chemat de aci înainte a domni – după întregirea neamului – ca domn al păcii și al muncii liniștite.

Iar Tu – Prea curată și de Dumnezeu Născătoare – ajută – iubitei noastre regine Maria să fie mama Țării.

Roagă-te fiului Tău și Dumnezeului nostru să aibă domnie de lungă și pașnică propășire și de înflorire, ca să le ierte și să îndrepteze lor și nouă greșelele cele de voie și cele fără de voie; să ne sporească fiii țării; și să deie țării roade din belșug ca împreună cu casa ei, cu casa și poporul lor, să-Ți aducem mulțumită și să Te proslăvim, căci de către Tine, Împăratul cel ceresc, se dă celor aleși stăpânirea și puterea și în mâna Ta este domnia pământului și a țărilor, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.” (214)

După această ceremonie religioasă, suveranii României, împreună cu personalitățile străine, stând într-o tribună montată în centrul orașului, lângă statuia lui Mihai Viteazul, au asistat la parada unui impresionant cortegiu istoric și etnografic, organizat pe mai multe episoade istorice: epoca daco-romană, epoca descălecatului, Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Matei Basarab și Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu, Horea, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu, Revoluția de la 1848, Unirea Principatelor, Independența, Întregirea Neamului. Parada s-a încheiat cu defilarea celor 10 000 de primari.

În a treia zi a ceremoniilor, marți 17 octombrie 1922, după ce au primit felicitările din partea delegațiilor străine și a Corpului Diplomatic, regele Ferdinand I și regina Maria au mers la Arenele Romane, unde s-au întâlnit cu cei 10 000 de primari, au vizitat Muzeu Militar Național și au luat parte la prânzul popular organizat pentru toți participanții la Serbările Încoronării.

Pe aleile din jurul Arenelor Romane erau înșirate mese pe o lungime de trei kilometri, serviciul fiind asigurat de 300 de soldați și 100 de chelneri. Meniul pentru o persoană era compus din 80 de grame țuică, 100 grame măsline, o felie de cașcaval, două felii de salam, 280 grame de friptură de vițel cu murături, un litru de vin și un măr.

Fiecare participant a primit ca amintire două farfurii de lut smălțuite, o cană și un ulcior de 4 litri, un cuțit și o furculiță având gravate chipurile suveranilor României și data Încoronării.

Relatând cum s-au desfășurat **Serbările Încoronării**, ziarul „Telegraful Român” le considera ca fiind „actul cel mai măreț în existența noastră de două mii de ani”, menționând că Alba Iulia a devenit simbolul național al Unirii. La rândul său, Nicolae Iorga afirmă, în ziarul Universul din 16 octombrie 1922: ”Când, în fața întregului popor și în vederea lumii întregi, Ferdinand I-iul și-a pus pe fruntea lui, în umbra bisericii de la Alba Iulia, clădită pe locul prinosului adus de Mihai Viteazul, el însuși, și la doi pași de unde țărani ardeleni din 1784 au mâncat pâine neagră udată cu lacrimi în așteptarea chinurilor roatei, coroana de oțel din tunurile de la 1877, ceva se va fi născut nu numai în sufletele tuturor românilor, dar și în mormintele unde atâția luptători și suferitori pentru același ideal și-au ascuns înfrângerea, dar nu și nădejdea”.

Amploarea acestor manifestări nu au reușit să alunge mâhnirea și durerea din sufletul regelui Ferdinand I, ajuns acum la capătul Golgotei sale, pe care începuse să o urce în toamna anului 1916, când acceptase să declare războiul României împotriva Puterilor Centrale și aflat, după înfăptuirea României Mari, la apogeul vieții și carierei sale.

În lucrarea „Cei trei regi”, scriitorul Cezar Petrescu afirmă că:

„Regele Ferdinand ieșise slăbit și bolnav din război. Boala și sfârșitul i-au fost grăbite de asemenea de mâhnire, fiindcă nu înțelegea ce pânză neagră și blestemată a coborât pe ochii oamenilor, ca să-i împiedice a se bucura de blândețea cea caldă a luminii.

Încoronarea de la Alba Iulia a ținut înadins să fie zăbovită în nădejdea acestei mari și desăvârșite împăcări.

Nu s-a bucurat de ea.

La 15 octombrie 1922 a pășit și a plecat fruntea să primească la Alba Iulia coroana de rege al tuturor românilor, fără o mulțumire deplină. Erau de față trimișii tuturor țărilor prietene, generali și miniștri; se adunaseră în jurul Tronului căpitanii cei nebiruiți ai oștirii sale, venise și rumenul general Berthelot, care ne-a

ajutat în război și ni s-a dovedit atât de săritor prieten; n-a lipsit nici biruitorul cel mare al războiului de pe frontul apusean: mareșalul Foch. Dar acuma lipseau de aici mulți sfetnici. Și, în locul lor gol, regele Ferdinand I a privit cu o tristă mustare. Nu știuse că și în potirul biruinței și al păcii se poate afla o drojdie atât de amară. O afla și a îndreptat ochii aiurea. Iar îndată, peste aceste vremelnice măhniri, a străbătut blajinul surâs de iertare. Pe sub ochii care văzuseră atâtea și mai păstrau amintirea anilor de restriște s-a desfășurat din nou răsplata cea dulce a inimii sale. Din nou poporul, cel mult și credincios, statornic și neprecupețit în bucurie, se afla acolo, în straiile sale albe, cu privirea luminoasă. Din nou își arăta sufletul curat, crescut așa din singura lui putere, nesfătuit, neajutat, ca o floare albă și minunată a câmpurilor. Și din nou oștirea era de față, oștirea sa, a fronturilor de bătălie. Țăranii săi și soldații săi l-au mângâiat de lipsa surtucurilor negre. Venise să i se închine neamul cel adevărat, vechi, nestrămutat din veac.”(215)

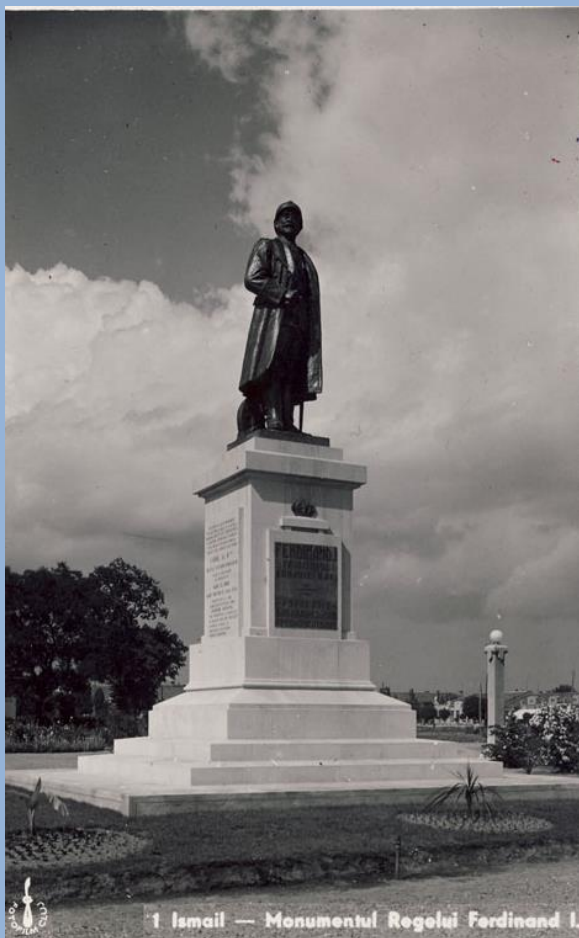
Regele Ferdinand I s-a învins pe sine însuși pentru a putea să-și învingă dușmanii săi și ai României. A băut din cupa amară a înfrângerii și refugiului într-un colț al Moldovei, pentru a-și vedea ostașii săi glorioși la Mărăști, Mărășești și Oituz, împreună cu care avea să trăiască momentul apoteotic al reîntoarcerii glorioase în București-Capitala României Mari. Din nefericire n-a putut înfrânge sau măcar armoniza orgoliile politicianilor români, tradiționale în viața noastră și cu atât mai evidente în momentul de împlinire și apogeu al poporului român și suveranului său.

Încoronarea de la Alba Iulia, simbolic, „Golgota” suveranului României Mari s-a încheiat prin **încoronarea ca: primul rege al tuturor românilor**, îndreptându-l să afirme cu tărie: „Suindu-mă pe tron, am rugat Cerul să dea rod muncii ce fără preget eram hotărât să închin iubitei mele Țări, ca bun român și rege. Punând pe capul meu, într-această străveche cetate a Daciei Romane, coroana de oțel de la Plevna, pe care mari și glorioase lupte au făcut-o pe veci Coroana României Mari, Mă închin cu evlavie memoriei celor care, în toate vremurile și de pretutindeni, prin credința lor, prin munca și jertfa lor, au asigurat unitatea națională și salut cu dragoste pe acei care au proclamat-o într-un glas și o simțire de la Tisa și până la Mare”(216).

După cum se consemna și în editorialul publicat în ziarul Universul din 17 octombrie 1922: „Triumful său se confundă cu însuși triumful neamului. Aureola coroanei e simbolul strălucirii patriei”. Și în aceste momente înălțătoare, regele Ferdinand I avea privirea ațintită asupra viitorului edificiu național: „Vreau ca în timpul Domniei Mele, printr-o întinsă și înaltă dezvoltare culturală, Patria noastră să-și îndeplinească menirea de civilizație ce-i revine în renașterea Orientului european, după atâtea veacuri de cumplite sbuciumări”.

Întregirea unității naționale, acordarea votului universal, înfăptuirea reformei agrare, radicalizarea vieții sociale și politice impuneau adoptarea de noi reforme juridice care să unifice prevederile legislative ca erau în vigoare în vechiul Regat cu acelea care funcționau în noile provincii românești. Acordarea mandatului de întocmire a proiectului unei noi Constituții de către guvernul liberal condus de Ionel I.C. Brătianu atesta dorința fermă a regelui Ferdinand I ca această lege fundamentală a statului român să fie redactată și votată în cel mai scurt timp posibil.

În Confesiunile unui bătrân diplomat, (Editura Humanitas, București, 2003), Conte de Saint-Aulaire scria: „Regele Ferdinand I va rămâne mare rege, întâiul mare cetățean, cel dintâi mare soldat și mare șef de oaste. Regele Ferdinand I va rămâne în istorie: Regele

1 Ismail — Monumentul Regelui Ferdinand I.

cel Leal, Întregitorul de Țară, Marele Erou Național.

A iubit țara pentru care s-a jertfit. (...)

Istoria va spune că Ferdinand I al României a fost un rege foarte mare. A fost astfel prin limpeziciunea unei inteligențe minunat adaptată funcției sale și, mai ales, printr-o tărie de caracter și o noblețe sufletească

care, în luptă cu evenimentele cele mai tragice, le-a fost totdeauna superioare. Și aceste evenimente sunt de așa natură că, după România, nici o altă țară nu trebuie să aducă memoriei sale atât cât Franța, prin prinsoșul său de recunoștință și venerație. Nici un suveran nu ne-a dat mai strălucite dovezi de prietenie, de încredere și de statornicie”. (217)

Note:

201. Maria, regina României..., op. cit., pp.182-183.
202. Ferdinand I- Discursuri, scrisori..., op. cit., Doc. 113.
203. Constantin I. Stan, op. cit., pp.167-168.
204. Maria, regina României, op. cit., pp.220-221.
205. xxxMărturii contimporane, op.cit., pp.427-428.
206. Ziarul Adevărul din 29 martie 1922, p.1.
207. Ziarul Viitorul din 1 septembrie 1922, p.1.
208. xxx România după Marea Unire, op.cit., p.313
209. Nicolae Iorga-O viață de om așa cum a fost, vol. III, Editura Universitas, Chișinău, 1991, pp.80-81.
210. xxxMărturii contimporane..., op.cit., pp.58-59.
211. Dr. Vasile Bianu, Însemnări din războiul României Mari, tom. II, op. cit., pp. 468-469.
212. Col. dr. Vasile Bianu, op. cit., pp.468-469.
213. Ferdinand văzut de contemporani săi, op. cit., pp. 258-259.
214. Neculai Moghior, In Memoriam- Regele Ferdinand I-Întregitorul, Editura Detectiv, București, 2008, pp.107-108.
215. Cezar Petrescu-Cei trei regi, Editura Fundația pentru Literatură și Artă "Regele Carol II", București, 1935, pp.122-123.
216. Telegraful Român, Nr. 80 din 11/24 octombrie 1922, pp.1-2.
217. Contele de Saint-Aulaire- Confesiunile unui bătrân diplomat, Editura Humanitas, București, 2003, p.234.
- 218., 221. xxx Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor, Editura Humanitas, București, op. cit. p. 22.
219. Ion Mamina, Regalitatea în România, Editura Enciclopedică, București, 1997,
- 220 Ion Scurtu, Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947), Editura Enciclopedică, București, 2001. Apud Dosarele Historia, Anul 2, Nr.22-23, decembrie 2003-ianuarie 2004, p. 44.
- 221 Ferdinand I văzut de contemporani, op.cit., pp.275-276.
222. Eugen Wolbe, Ferdinand I, întemeietorul României Mari, Editura Humanitas, 2011, pp. 241-243.
223. Neculai Moghior, Ion Dănilă, Vasile Popa, Ferdinand I văzut de contemporanii săi, Editura Militară, București, 2006, p 293
224. Nicolae Iorga, Oameni care au fost, vol. III, Fundația pentru Literatură și artă „Regele Carol II”, București, 1936, p. 240.
- 225.Mărturii contimporane. Regele Ferdinand I. Amintiri de pe la cei ce l-au apropiat, adunate de G.N. Budișteanu, București, 1933